

INDÚSTRIA DISPERSA I PROTOINDÚSTRIA A LA CATALUNYA DEL SEGLE XVIII. EL CAS D'ESPARREGUERA I OLESA DE MONTSERRAT

Assumpta Muset i Pons

El present treball té com a objectiu primordial l'anàlisi i estudi de l'activitat manufacturera pre-industrial de la zona dels peus de Montserrat i concretament de dues viles (Esparreguera i Olesa) que van adquirir una notable importància en l'elaboració de draps de llana. Anàlisi que farem a partir d'unes pautes molt concretes: les que ens marca la teoria protoindustrial. Així la nostra recerca ha estat, per una banda, comprovar en quins aspectes es compleix la teoria (tant a nivell demogràfic i agrari, com comercial, en les seves relacions amb el capital mercantil i en la seva evolució a nivell industrial) i, per l'altra, quines van ésser les seves aportacions al procés d'evolució i d'implantació del capitalisme a Catalunya.

La recollida de dades s'ha fet a partir de tres grans blocs documentals: el primer d'ells el formen els Protocols Notarials de la vila d'Esparreguera, corresponents al S. XVIII i conservats a l'ACA, que ens han permès d'il·lustrar l'activitat manufacturera i gremial (certificats d'aprenentatge, adquisició de llana, etc.), les seves relacions amb el capital comercial i també el medi social, cultural i polític en què es movien els nostre artesans i treballadors rurals.

D'aquest fons notarial cal destacar l'existència de quatre llibres de capbreuació, tres dels quals pertanyen a Esparreguera i un a Olesa, que ens han aportat una informació molt valuosa tant a l'hora de comptabilitzar el volum poblacional de les dues viles (a partir del nombre de cases enregistrades), com en el moment de definir les característiques i el grau de desenvolupament del sector agrari, així com la distribució de la propietat immoble i la presència dels paraires entre el col·lectiu de propietaris.

El segon gran bloc el formen els arxius municipals d'Esparreguera i Olesa, on hem treballat amb diferents documents de caràcter gremial (ordenacions d'oficis, etc.) i amb la documentació municipal (correspondència, etc.), i que ens ha per-

mès en definitiva de confirmar i il·lustrar moltes de les nostres conclusions sobre aquesta activitat pre-industrial.

Finalment hem treballat amb diversos llibres de comptabilitat, corresponents a diferents botiguers del Principat i pertanyents al Fons Comercial de l'Arxiu Municipal de Barcelona. Ens han facilitat informació sobre els mercats de consum, els tipus de draps elaborats en aquesta zona, els noms dels fabricants, etc.

En conjunt tots aquests fons documentals ens han proporcionat una informació fragmentària i escassa, però, si més no, ens han estat de gran utilitat a l'hora de recompondre l'estat i l'evolució d'aquesta manufactura al llarg del segle XVIII.

L'anàlisi i aplicació d'aquestes dades ens ha permès de fer el següent balanç. Per una part, hem pogut comprovar que les nostres dues indústries llaneres compleixen alguns dels preceptes protoindustrials. Per la seva localització en unes zones eminentment rurals i pel seu caràcter dispers. Per haver experimentat un notable increment demogràfic al llarg del S. XVIII, fruit de les aportacions vegetatives locals i de la immigració procedent del seu entorn rural i que havia de proporcionar la mà d'obra necessària per a poder permetre una major expansió d'aquesta activitat dispersa. Per l'existència d'una agricultura subdesenvolupada i de baixos rendiments amb un predomini dels conreus de secà i de les tècniques extensives i amb una notable massa de petits pagesos i de camperols sense terres, de manera que també aquí la draperia havia d'aportar (fins i tot a Olesa on s'havia experimentat un cert, però insuficient, desenvolupament oleífer) uns sous que complementessin les baixes rendes agràries i els ocupessin durant les jornades que el camp deixava lliure. Pel destí supracomarcal i supranacional d'aquesta producció, destinada, en el primer cas, a proveir de draps les àrees especialitzades en el sector agrari i rebent a canvi aquells aliments (blat i aiguardents), que la dedicació manufacturera els impedia de produir, però que podien adquirir en el mercat gràcies als diners aportats pel treball draper (així sembla confirmar-ho l'existència de botigues públiques destinades a la venda d'aquests articles alimentaris); en el segon cas implicava la participació de la nostra manufactura llanera en la dinàmica comercial peninsular i colonial, assolint una producció en massa i lligant aquests artesans rurals amb les fluctuacions d'uns mercats externs. I finalment per un predomini del capital variable (salaris) sobre el fix (instal·lacions), ja que no es va produir cap innovació tècnica ni d'instal·lacions, que eren els sectors que exigien una major aportació financera. Però la teoria no es compleix en altres aspectes. Així en tots dos pobles el treball draper es va repartir entre un sector d'artesans especialitzats en les diferents fases tècniques d'elaboració, agrupats en corporacions d'oficis, que treballaven sota la direcció dels mestres fabricants locals i que ja no poden ésser catalogats de camperols, i una pagesia, ocupada a temps parcial en la manufactura i dedicada al filat i cardat, que eren les feines que exigien una major aportació de mà d'obra i una menor especialització. Amb un gremi de paraires que va tenir a les seves mans el control d'una part de la producció local: comprant la llana, repartint-la entre els diferents artesans i fent arribar els draps als mercaders urbans per a la seva venda. Es a dir van man-

tenir la seva independència formal vers els mercaders urbans al llarg de tot el procés productiu.

Autonomia que es va manifestar també a nivell tècnic i humà, ja que les nostres indústries comptaven amb la mà d'obra especialitzada, els estris i les instal·lacions adequades per a dur a terme tota l'elaboració sense haver de recórrer a les manufactures ni als tècnics barcelonins. Però malgrat aquest cert predomini parairal i gremial (fenòmens no previstos per la teoria de Mendels) el capital mercantil va aconseguir de penetrar en aquesta manufactura finançant i comercialitzant la producció dels mestres fabricants locals i, també, fent treballar directament els sectors productius no agremiats; és a dir que actuaven fora del marc corporatiu local i que devien ésser segurament pagesos subocupats en la manufactura i artesans pobres.

Però malgrat aquest notable desenrotllament cap de les nostres dues viles manufactureres no van aconseguir d'assolir la plena industrialització, sinó que, al contrari, es van veure abocades a un procés irreversible de decadència que va provocar l'extinció de la indústria llanera. Diverses són les causes que expliquen aquest fracàs: per una banda, la possibilitat de poder seguir utilitzant el potencial laboral, molt abundant i barat, del camperolat d'aquesta zona els devia permetre d'afrontar els possibles increments de les comandes sense haver de recórrer a la tecnificació i concentració de la producció i els devia permetre de mantenir, també, inalterable la tradicional tendència d'invertir en el sector rendista i immoble amb la consegüent descapitalització manufacturera. Consolidant-se, d'aquesta manera, la permanència del sistema gremial i del model de producció tradicional i condemnant l'antiga indústria llanera a la seva desaparició, ja que a la llarga havia d'esdevenir incompatible amb els articles produïts en els nous centres fabrils.

Per altra banda, els efectes desastrosos de la guerra del 1808 i l'èxode de la mà d'obra artesanal cap als nous centres industrials de Sabadell, Terrassa i Barcelona van acabar d'ensorrar la ja malparada indústria llanera montserratina.

Com a conclusió, cal remarcar doncs que la teoria es compleix en uns aspectes, però no en altres, mostrant-nos la varietat d'activitats que es van donar a la Catalunya pre-industrial, les quals van superar en complexitat el simple model ideat per F. Mendels.

Finalment, tot i que la indústria dispersa catalana, en general i molt concretament la d'aquesta àrea, hauria pogut fer importants aportacions al procés capitalista català (tant a nivell humà i de capitals, com en la capacitat d'organitzar la producció i en la seva participació en unes xarxes comercials ja consolidades) en realitat, però, aquesta col·laboració va ésser ben pobre i es va limitar a proporcionar una part de l'antic artesanat que ara nodriria les masses proletàries, àdhuc d'alguns tècnics (Ortells i Réynés, entre d'altres) que van ésser promotors de la indústria cotonera barcelonina.

La descapitalització manufacturera, la permanència de models productius arcaics, la manca de recursos energètics, l'èxode de la mà d'obra i el desprestigi de la llana davant del cotó són algunes de les causes que expliquen aquest revés industrial i ens demostren com no sempre l'existència d'unes relacions de produc-

ció típicament protoindustrials havien de permetre la consolidació del capitalisme. En aquestes àrees l'etapa pre-industrial va cremar i esgotar les últimes energies de les activitats disperses i molt especialment de la tèxtil.

Però de totes maneres cal excloure d'aquesta generalització alguns nuclis com els siderúrgics que es van mantenir actius fins ben entrat el S. XIX, ja que eren necessaris a la nova indústria, o llaners com Sabadell i Terrassa que van saber aprofitar les noves perspectives obertes per la fase protoindustrial i que van saber aportar-hi els elements necessaris (capitals) per a finançar la mecanització i concentració de la producció i que els va permetre, en definitiva, d'obrir noves vies de creixement a la tradicional indústria llanera. Ells són, per la seva banda, un exemple de com en determinades circumstàncies l'evolució fou possible.

Però el model català presenta encara una altra variant, ja que aquí la implantació capitalista es va fer de la mà d'una nova matèria: el cotó, que no havia conegut aquesta fase dispersa prèvia i que es va localitzar en uns centres, com Barcelona, que tampoc no havien experimentat l'etapa protoindustrial. Es a dir aquesta no va ésser una exigència imprescindible per fer possible la consolidació de la nova indústria.

Com a conclusió cal remarcar que l'exemple català presenta una gran varietat de casos que ens reflecteixen, de nou la complexitat i el dinamisme de l'economia i de la societat de l'època i, també, l'existència de diferents models d'evolució del sector industrial.